

جامعة كركوك
كلية التربية
للعلوم
الإنسانية

1422 هـ / 2002 م
كلية التربية للعلوم الإنسانية

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

Kirkuk University Journal Humanity Studies

ISSN (Print): 1992-1179 | ISSN (Online): 3107-3360

kujhs.uokirkuk.edu.iq

Volume 21 • Issue 2 • June 2026

المجلد 21 • العدد 2 • حزيران 2026

İsmet Hürmüzlü and the Themes in His Theatre

Asst. Lect. Malak Attila Abdul Sattar

Department of Turkish Language, College of Education for Human Sciences, Kirkuk University, Iraq

melakatella@uokirkuk.edu.iq

معلومات البحث	
تاريخ الاستلام	24 /02/2026
تاريخ التعديل	12/04/2026
تاريخ القبول	20/04/2026
تاريخ النشر	15/6/2026
نوع البحث	بحث اصيل
Doi: 10.32894/1992-1179.2026.167892.1310	
<p>IRAQI Academic Scientific Journals https://iasj.rdd.edu.iq</p> <p>الباحث المسؤول :</p> <p>عبد الستار، ملاك اتيللا. (٢٠٢٦).</p> <p>عصمت هرمزلي والموضوعات في مسرحه ، مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية ، المجلد (٢١) العدد (٢) حزيران . doi: 10.32894/1992-1179.2026.167892.1310</p>	<p>Abstract : This study aims to examine the life, artistic vision, and the individual and social themes addressed in the theatrical works of İsmet Hürmüzlü, one of the founding and pioneering figures of Iraqi Turkmen theatre. Born and raised in Kirkuk, Hürmüzlü's artistic career was shaped by political instability in Iraq, the oppression experienced by the Turkmen community, and forced migration. The study discusses the author's turn toward theatre, his education both domestically and abroad, the theatre groups he founded, and his contributions to Turkmen theatre. In addition, recurring themes in his plays such as love, loneliness, war, homeland, belonging, otherization, protest, massacre, and tradition are analyzed through selected examples from his texts. The findings reveal that İsmet Hürmüzlü viewed theatre not merely as an aesthetic art form, but also as a means of preserving the historical memory of the Turkmen community, protecting national identity, and strengthening social consciousness. In this respect, Hürmüzlü's works hold both artistic and ideological significance for Turkmen theatre.</p> <p>Keywords: İsmet Hürmüzlü, Turkmen theatre, national identity, social themes, cultural memory.</p>

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq/>

ISSN E:3107-3360

ISSN P:1992-1179

عصمت هرمزلي والموضوعات في مسرحه

م.م. ملاك أتيل عبد الستار

جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية قسم اللغة التركية

الملخص

تهدف هذه الدراسة إلى تناول حياة عصمت هرمزلي، أحد المؤسسين والرواد في المسرح التركماني العراقي، وفهم رؤيته الفنية والموضوعات الفردية والاجتماعية التي تناولها في أعماله المسرحية. لقد تشكلت المسيرة الفنية لهرمزلي، الذي وُلد ونشأ في كركوك، في ظل حالة عدم الاستقرار السياسي في العراق، والضغط التي تعرّض لها المجتمع التركماني، وتجارب الهجرة القسرية. تتناول الدراسة توجه الكاتب نحو المسرح، وتعليمه داخل العراق وخارجه، والفرق المسرحية التي أسسها، وإسهاماته في تطوير المسرح التركماني. كما يتم تحليل الموضوعات المتكررة في مسرحياته مثل الحب، والوحدة، والحرب، والوطن، والانتماء، والتهميش، والاحتجاج، والمجازر، والعادات والتقاليد، وذلك من خلال أمثلة مختارة من نصوصه. وتُظهر نتائج الدراسة أن عصمت هرمزلي لم ينظر إلى المسرح بوصفه فناً جمالياً فحسب، بل استخدمه أيضاً كوسيلة للحفاظ على الذاكرة التاريخية للمجتمع التركماني، وحماية الهوية الوطنية، وتعزيز الوعي الاجتماعي. وبهذا المعنى، تحمل أعماله قيمة فنية وأيديولوجية مهمة في سياق المسرح التركماني.

الكلمات المفتاحية: عصمت هرمزلي، المسرح التركماني، الهوية الوطنية، الموضوعات الاجتماعية، الذاكرة الثقافية

İSMET HÜRMÜZLÜ VE TİYATROLARINDAKİ TEMALAR

Yrd. Öğr. Gör. Melak Atilla Abdülsattar

Türk Dili Bölümü, İnsani Bilimler Eğitim Fakültesi, Kerkük Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışma, Irak Türkmen tiyatrosunun kurucu ve öncü isimlerinden biri olan İsmet Hürmüzlü'nün yaşamını, sanat anlayışını ve tiyatro eserlerinde ele aldığı bireysel ve toplumsal temaları incelemeyi amaçlamaktadır. Kerkük'te doğup yetişen Hürmüzlü'nün sanat hayatı, Irak'taki siyasi istikrarsızlıklar, Türkmen toplumunun maruz kaldığı baskılar ve zorunlu göç deneyimleriyle şekillenmiştir. Çalışmada, yazarın tiyatroya yönelme süreci, yurtiçi ve yurtdışında aldığı eğitimler, kurduğu tiyatro toplulukları ve Türkmen tiyatrosuna sağladığı katkılar ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Hürmüzlü'nün oyunlarında sıkça işlenen aşk, yalnızlık, savaş, vatan, aidiyet, ötekileştirme, protesto, katliam ve töre gibi temalar, metinlerden seçilen örnekler aracılığıyla analiz edilmiştir. İnceleme sonucunda, İsmet Hürmüzlü'nün tiyatroyu yalnızca estetik bir sanat dalı olarak değil, aynı zamanda Türkmen toplumunun tarihsel hafızasını diri tutan, milli kimliği koruyan ve toplumsal bilinci güçlendiren bir araç olarak kullandığı görülmüştür. Bu yönüyle Hürmüzlü'nün eserleri, Türkmen tiyatrosu açısından hem sanatsal hem de ideolojik bir değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İsmet Hürmüzlü, Türkmen tiyatrosu, milli kimlik, toplumsal temalar, kültürel hafıza.

GİRİŞ

Tiyatro, bireysel ve toplumsal gerçekliklerin estetik bir kurgu içinde yeniden üretildiği, aynı zamanda tarihsel ve kültürel belleğin aktarımında önemli bir işlev üstlenen sanat dallarından biridir. Özellikle savaş, göç, baskı ve kimlik mücadelesi gibi olguların yoğun olarak yaşandığı toplumlarda tiyatro, yaşanan travmaların görünür kılınmasına ve kolektif bilincin canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Irak Türkmen tiyatrosu, hem sanatsal üretimi hem de tarihsel tanıklığı bir arada barındıran özgün bir alan olarak dikkat çekmektedir.

Irak Türkmen tiyatrosunun gelişiminde kurucu ve yönlendirici bir rol üstlenen İsmet Hürmüzlü, oyun yazarı, oyuncu ve yönetmen kimliğiyle yalnızca bir sanatçı değil; aynı zamanda halkının yaşadığı siyasal, toplumsal ve kültürel sorunları sahneye taşıyan bir anlatıcıdır. Kerkük'te başlayan tiyatro serüveni, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde aldığı eğitimlerle evrensel bir boyut kazanmış; ancak eserlerinin temel izleği her zaman Türkmen halkının yaşadığı bireysel acılar ve toplumsal travmalar olmuştur. Hürmüzlü'nün tiyatrosu, sanatsal estetiğin yanı sıra güçlü bir toplumsal bilinç ve tarihsel sorumluluk taşımaktadır. Bu makalede, İsmet Hürmüzlü'nün yaşamı ve tiyatro eserleri ekseninde bireysel ve toplumsal temalar incelenmektedir. Yazarın oyunlarında yer alan aşk, yalnızlık ve acı gibi bireysel temalar ile savaş, vatan, millî kimlik, aidiyet, ötekileştirme, katliam, töre ve protesto gibi toplumsal temalar, metinlerden seçilen örnekler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, İsmet Hürmüzlü'nün tiyatro anlayışını tematik açıdan ortaya koymak ve onun eserlerinin Irak Türkmenlerinin kültürel belleğindeki yerini belirlemektir.

11 Mayıs 1938 yılında Kerkük'te doğan İsmet Hürmüzlü, oyun yazarı, oyuncu ve rejisördür. Eğitimini Kerkük'te tamamlayan Hürmüzlü, iş hayatına petrol şirketinde çalışarak başlamıştır. Burada İngilizceyi iyi seviyede öğrenmesi, onun tiyatro dünyasına girmesini kolaylaştırmıştır. Hürmüzlü, Kerkük Petrol Şirketi'nde yüksek maaşla çalışarak birikim yaparak ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek tiyatro eğitimi almış ve bir tiyatro topluluğu kurmuştur. (Küzeci, 2020, s. 32-33). Bu tiyatro ekibiyle Hürmüzlü, Irak ve dünya tiyatrolarından yaptığı derlemeleri sahnelemiştir. Adının, Şane Takımı olduğu bilinen tiyatro ekibini kuran yazar, kısa sürede yaptığı işlerle 1950'li yıllarda Türkmen tiyatrosu adına hatırı sayılır bir tanınmışlık elde etmiştir (Saatçi, 2003, s. 243).

1959 Kerkük Katliamı olayları, başta Türkmen milleti olmak üzere Kerkük'te olan bütün çalışmaları etkilemiştir. Tiyatro çalışmaları da bu durumda

nasibi almıştır. Şehirdeki istikrarsızlık, buna eşlik eden korku, kaygı, güvenlik endişeleri ve iç savaş tehdidi, toplumun genelini İsmet Hürmüzlü ve arkadaşları da dâhil olmak üzere derinden etkilemiştir. (Altormalı, 2020, s. 23). Yine de o yıl bir temsil sergilenmiştir. Aralık 1959’de *Savaşçılar ile Baykuş* oyununu İsmet Hürmüzlü tarafından sahneye konulmuşsa da 1960’ta takım idarecileri arasında fikir ayrılığı ortaya çıkınca tiyatro ekibi ikiye ayrılmıştır (Altormalı, 2020, s. 24). Kerkük’te sahnelenen ilk tiyatro oyunlarından biri olan Baykuş’u kaleme alan ve başrolünü üstlenen Hürmüzlü, eserde yer alan 'Men Ölüm Türkmen Yaşasın' (Ben ölürüm, Türkmen yaşasın) ifadesinin milliyetçi içerik taşıdığı ve toplumu kışkırtabileceği gerekçesiyle metinden çıkarılması yönündeki taleplere rağmen bu bölümü kaldırmamıştır. Bunun üzerine, Kerkük Emniyet Güçleri ve polis oyunun sahnelenmesini durdurmuştur. (Altormalı, 2020, s. 24). Yazar ise asıl oynanması gereken olarak düşündüğü bu bölüm için “en can alıcı noktası” ifadesini kullanmaktadır (Altormalı, 2020, s. 24).

Kerkük’teki bu olaylardan dolayı tiyatroyu daha ileriye götüremeyen yazar, daha sonra Ankara Devlet Konservatuarı’nın “Tiyatro ve Oyunculuk” bölümüne girmiş ve yatılı olarak orada okumuştur. Fakat bir sorun vardır. Türkçeyi yeterince bilmeyen Hürmüzlü’ye, zamanının Devlet Tiyatroları Genel Konservatuar Müdürü Cüneyt Gökçer yardım etmiştir (Altormalı, 2020, s. 24). Başlarda monolog ve tiratları Türkmence oynayan yazar, ilerleyen zamanlarda Türkiye Türkçesini o kadar iyi öğrenir ki konuştuğunda Kerküklü olduğunu anlaşılmaz. Hürmüzlü, mezun olduktan sonra bir ara Kerkük’e dönüp Türkmen tiyatrosu kurmak istese de dönemin siyasi ortamı buna müsaade etmemiştir. O sebeple geri Ankara’ya dönmüş ve 1967-1968 yılları arasında devlet tiyatrolarında sözleşmeli olarak çalışmıştır.

1970 yılında İsmet Hürmüzlü, Amerika Birleşik Devletleri’ne ikinci ziyaretini gerçekleştirmiş ve Washington D.C.’de bulunan New Playwright Theatre School’da stüdyo oyunculuğu eğitimi almıştır. Washington Arena Theatre’daki etkinliklere gözlemci olarak katılması sayesinde, İngiliz ve Fransız tiyatro geleneklerini yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. (Sertkaya, 1977, s. 47). İsmet Hürmüzlü’nün tiyatro metni yazmaya başlaması, ellili yaşlarını bulmuştur. Oyunculuk ve yönetmenliğe önem veren yazar, ilerleyen zamanlarda kendi özel tiyatrosunu kurmuştur. *Sonsuz Gerçek Sanatına Doğru Oyunculuk* adlı teorik kitabı 1998 yılında yayımlanmış ve bu kitap, sanat dünyasında önemli bir kaynak olarak bilinmeye başlanmıştır. Irak’taki dikta rejiminin sona ermesinin ve Hürmüzlü’nün Türkiye’ye göçünün üzerinden otuz altı yıl geçmesinin ardından 2003 yılında Kerkük’e dönerek Türkmen oyuncuları bir araya toplamış ve Irak

Ulusal Türkmen Tiyatrosu'nu kurmuştur (Altormalı, 2020, s. 28). Irak Ulusal Türkmen Tiyatrosu'nun kuruluşunun ardından, topluluk 2009 ile 2010 yılları arasında Irak'ta oyunlar sahnelemiş ve Türkiye'de Ankara ile Konya'da turneler gerçekleştirmiştir (Hallak, 2009, 133-134). Sanatsal faaliyetlerinin yanı sıra Irak Türkmen millî davasına aktif olarak katkıda bulunmuş; özellikle 2005 Irak Parlamentosu seçimleri sırasında Irak Türkmen Cephesi adaylarının moralini yükseltmek ve onları motive etmek amacıyla birçok tanıtım ve propaganda çabasına önemli destek sağlamıştır (Altormalı, 2020, s. 28). 19 Ocak 2013'te hayatını kaybeden Hürmüzlü, gerek Türk tiyatrosu gerekse Türkmen tiyatrosu adına büyük bir uğraş vermiş ve ait olduğu Türkmen milletinin değerlerine her daim sahip çıkmıştır.

Türkmen tiyatrosuna oyun metinlerinden oluşan yazılı eserleriyle katkıda bulunan Hürmüzlü, dünya tiyatrosunun temel taşları kabul edilen Konstantin Stanislavski'nin *Bir Oyuncu Yaratmak ve Bir Karakter Yaratmak* adlı eserlerini, Türkçe çevirileri bulunmadığı için bizzat Arapçaya çevirmiş ve bu eserleri derslerinde öğretmiştir (Altormalı, 2020, s. 29). Onun eserlerinde insanı düşündürmeye sevk eden bir taraf vardır. Yaşadığı dönemin de etkisinde olan yazarın eserlerinde hep Türkmen milletini savunan değerler, tiyatronun incelikleriyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda İsmet Hürmüzlü'nün eserlerini incelediğimizde özellikle de *Bir Yabancı Ve Şeytanlar Yer Yüzüne İndiler* eserlerinde, adaletsizliğe ve haksızlığa göz yummayacak bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir (Altormalı, 2020, s. 30). Bir anlamda tiyatro sanatına her yönüyle hâkim olan İsmet Hürmüzlü, sanat ile dönemin siyasi anlayışını bir arada yürütebilmiştir.

İsmet Hürmüzlü, kaleme aldığı birçok tiyatro oyununu belli temalar etrafında şekillendirmiştir. Bireysel ve toplumsal temalar olarak ele alınabilecek tiyatro oyunlarına imza atan yazarın bireysel konuları aşk, yalnızlık veya acı gibi duygularken toplumsal konular ise savaş, vatan, aidiyet sorunu, ötekileştirme, katliam, töre, millî kimlik gibi temalar etrafında toplanmıştır. Edebi ürünlerde en çok ele alınan bireysel temalardan biri olan aşk, yazarın tiyatro eserlerinde de kendini göstermektedir. Kişisel bir deneyim olması, aşkın daha çeşitli anlatımlarla aktarılmasına yol açsa da aslında aşk; bir nesneye, bir kişiye ya da Allah'a karşı duyulan yoğun sevgi hali olarak da ortaya konulmaktadır. Okuyucular ve izleyiciler tarafından her daim sevilen bu tema, yazarın eserlerinde de sık sık kendine bulmuştur. Örneğin, İsmet Hürmüzlü'nün *Tufan* adlı tiyatrosunda aşk duygusu nişanlı olan bir kızın nişanlısının vefatı üzerine kurulmuştur. Buradaki aşk, acı çekmeye sebep olan bir aşktır:

“**Nişanlı Kız** - Allah’ım, Allah’ım! Allah’ım korktuğum başıma geldi. Sevgilim, zaten sen ölmedin sadece dinleniyorsun, uyuyorsun. Ben de burada, yanımdayım ve seni kimseye bırakmayacağım.” (Hürmüzlü, 1987, s. 39)

Burada kavuşmanın gerçekleşemediği bir aşk vardır. Yukarıdaki monolog aslında nişanlı olan kızın aşkının ne derece büyük olduğunu göstermektedir. Nişanlısına olan aşkı, kızın aklını kaybetmesine sebep olmuştur. Öyle ki aşk, aklın yitirilmesine sebep olacak kadar yoğun ve etkili bir duygudur. Yine bir başka tiyatro oyunu olan *Bir Yabancı* adlı oyunda aşk teması, Ayşe ve Mehmet üzerinden ele alınmıştır. İçinde koro bulunan bu tiyatrodaki izleyenlere, onların aşkları türkü aracılığıyla yansıtılmıştır:

Altun hızma mülayim, seni haktan dileyim

Yaz günü, temmuz ayı, sen terler men sileyim.

Gün gördün günler gördüm,

Seni gördüm beğ oldum.

Yalnızlık, tiyatrodaki işleme zor bir temadır. Yazarın bu temayı okuyucuya aktarması genellikle Türkmen halkının yaşadığı sorunlar, uğradığı zulümler ve dışlanmışlardan ötürü meydana gelmesi şeklindedir. Bütün bu sorunlarla karşı karşıya kalan halk, kaderine terk edilerek yalnız bırakılmıştır. Yine *Bir Yabancı* oyunundaki Mehmet karakteri, Türkmen ilini yaşanan zulümlerden dolayı terk etmek zorunda kalmış biridir. Türkiye’ye gelse de kendi memleketiymiş gibi hissedemez ve toplum içine karışmasına rağmen yalnızlık hissi peşini bırakmaz:

“**Mehmet** - Ben yabancı değilim; öz kardeşinizim. Beni size yabancı gösterenler asıl yabancılardır. Birbirimizi tanımaz hâle getirenlere karşı dikkatli olun! Uzatın ellerinizi, benden size zarar gelmez. Gerçek yabancıları tanımıyorsunuz!” (Hürmüzlü, 1990, s. 28)

“**Birinci** - Burada doğmadın!

İkinci - Burada yetişmedin! (Hürmüzlü, 1990, s. 28)”

Yalnızlık hissi, Mehmet karakteri üzerinden doğup büyüdüğü topraklarda hayatını devam ettirememesinden hareketle aktarılmıştır. Aslında kendi memleketinden uzaklaşarak kendine de yabancılaşan Mehmet için memleketinde olmadığı her an, yalnızlık onun kaderi gibidir. Oyunun sonunda ise ambulans sesleri duyulur, sahne karartılır ve Mehmet artık tamamen yalnızdır.

İsmet Hürmüzlü'nün tiyatrolarında toplumsal temalar daha fazladır. Irak Türkmenlerinin başına gelen acı olaylar –savaş, zulüm, katliamlar- toplumun üstüne çöken kara bulut gibidir. Yazar da bu acıların toplumdaki yansımalarından hareketle yazdığı tiyatrolara dâhil etmiştir. O sebeple savaşın içinde barındırdığı bütün hisler yazarın oyunlarında mevcuttur: hüznün, mutsuzluk, çaresizlik ve korku... Yaşadığı dönem boyunca da savaşa dair yaşanmışlıkları ele almaktan çekinmemiştir. Yazarın *Tufan* ve *Bir Yabancı* oyunları savaş durumları sebebiyle meydana gelen hezeyan, vatansızlık, çaresizlik durumları anlatmaktadır (Altormalı, 2020, s. 53). *Tufan* oyununda ansızın iki kişi sahneye gelir ve orda bulunan gence ateş eder. Genç yuvarlanmış ve ölmüştür. Daha sonra sahneye biri girer ve sesini yükselterek “Eller yukarı! Kımıldarsan vururum der ve cesedin öldüğünü fark eder.” Aslında burada o dönem, ölenlerin sebepsiz yere öldüklerine değinilmiştir. *Bir Yabancı* adlı oyunda ise feryat eden ana karakteri vardır ve savaş meydanını şöyle betimlemektedir:

“**Ana** - Mehmet! Mehmet! Oğlum Mehmet! Allah'ım, bize karşı işlenen bu zulmün hesabını sor. Bizi bu zalim ellerden kurtar. Anneler, babalar hep sokaklarda çocuklarını arıyorlar. Gebe kadınların karınlarını süngülerle yarıyorlar; genç kızları çırılçıplak direklere asmışlar. Şehir yağmalanmış; zavallı çocuklar ayaklar altında eziliyor. Ah yavrularım, ey çocuklarım. Ayşe — Ayşe de burada, canım Ayşe, iyisin değil mi?” (Hürmüzlü, 1990, s. 6-7)

Ve Şeytanlar Yeryüzüne İndiler adlı tiyatro metni asıl savaş temasını ağırlıklı olduğu oyundur. Tragedya olarak yazılmış bu oyun metninde toplumun maruz kaldığı haksızlıklar, baskılar ve acılar da göz önüne serilmektedir. Oyunun son sahnesi Amerika – Irak Savaşı'ndan bir sahne gibidir. Çünkü oyuna savaş uçakları eşliğinde bir bombardıman sahnesi yazılıdır. İşte tam o noktada tam bir savaş alanı ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ortamda Türkmenlerin can havliyle koşmaları şöyle kaydedilir gazeteciler tarafından:

“**Türkmen Baba** - Kimse bizi duymuyor mu? Yüreklere parçalayan bu gerçeği gören yok mu? Oğlumu Kerkük'e götüreceğim. Kız kardeşleri ve annesi de görsün oğlunu. Aile büyüklerinin olduğu yere gömeceğim onu.

Birisi - Üzüntü büyük kardeş. Oğlumu kaybettin. Acım çok büyük. Bu durumda bekletmek oğlumu iyi değil. Toprak hep topraktır, bir şey fark etmez. Oğlumu buraya gömeceğim.

Bir Başkası - Ne olur kardeş sana yalvarıyorum. Burada defnedelim.

Hepsi - Evet hemşerim. Ne olur kabul et.” (Hürmüzlü, 2010, s. 77-78)

Bu diyalogda bombalardan dolayı vefat eden oğlunu herhangi bir yere gömmek istemeyen bir babanın dramı vardır. Ölen oğlunu ne olursa olsun, memleketi Kerkük'e gömmek istediğini ifade etmektedir.

Yaşanılan toprakların bir bütün olması ve o milletin ülkesinde huzur ve güvende yaşaması çok önemlidir. Yazarın tiyatro eserlerinde bundan dolayı milli duygular harekete geçirilmek istenir. Çünkü bir millet sahip olduğu toprakları hep birlikte korursa başarılı olur. Sadece bir toprak parçası olmayan vatan, sevilmesi ve her koşula rağmen korunmalıdır. Bu bağlamda tiyatro yazarı olarak İsmet Hürmüzlü, milletin yaşadıklarını bilir ve dönemin iktidarına karşı verdiği mücadele ile de bilinmektedir. Vatan teması kapsamında kendine ait bir üslubu olan Hürmüzlü, eserlerinde Türkmenler için vatanın her şeyden önce geldiğini ve çok önemli yere sahip olduğunu belirtmiştir (Altormalı, 2020, s. 55). Önceki temalarda da adları sık sık geçen *Tufan* ve *Bir Yabancı* oyunlarında vatan temasına ait diyaloglar vardır. Ayrıca halkın vatanlarını korumaları uğrunda motivasyon sağlamak için inandıkları dine ait değerlerden de yararlanmaktadır. Bu durum *Tufan* adlı oyunda şöyledir:

“**Kam** - Bir millet kolay kolay tükenmez öyle. Yeniden geri alacağız yurdumuzu, görüyorum, yas tutmak olmaz. Beni dinleyin ve silin gözyaşlarınızı! İlk olarak yaramızı sarmalı bu tutsaklıktan yana. Kolay zor demeden kurtuluşu aramalıyız. Bizim en büyük gücümüzün Tanrı olduğunu unutmadınız değil mi?” (Hürmüzlü, 1987, s. 48)

Bir Yabancı oyundaki Mehmet karakteri, oyundaki diğer karakterlerle vatan konusu etrafında şu diyalogları gerçekleştirir:

“**Mehmet** - Acaba kapınız bize de açık mı? Biz, çeşitli nedenlerle sınır dışı kalmış, anasından ayrılan bir yavru gibi, kimsesiz soydaşlarıyız. Kalbimiz ana yurdumuzla birlikte çarpar durur. Biz de bu yurdun bir parçasını satamayız, değiştiremeyiz bu dünyaya. Tutsak olduğumuz için, göğsümüzü yarıp bayrağımızı kalbimizde saklamışız. Ayırmışlar ama içimizdeki bu bağlılığı, bu inancı yok edememişler. Konuştuğumuz dili kesememişler. Yıllardır baskı yaparlar, öldürürler.

Tek Kol Adam - Hayır! Ölmeyeceksiniz. Siz de bir parçamızsınız, beni ağlattınız! (Hürmüzlü, 1990, s. 12)”

Irak Türkmenlerinin kendi vatan topraklarında yaşadığı mağduriyetler devam ederken ortaya çıkan bazı aidiyet ve öteki olma gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Yüzyıllardır yaşadıkları topraklarda sahip oldukları kültürel unsurlar

dâhilinde yaşamak isteyen Türkmenlerin elinden bu değerler alınmaya çalışılmış ve milli kültürleri yok sayılmıştır. Yasaklamalar ve engellemelerin sonunda milli ve manevi değerleriyle yaşam hakkı elinden alınan Türkmenlerde aidiyet duygusu baş göstererek kendi topraklarında öteki durumuna düşürülmüştür. Bu temaların bahsi İsmet Hürmüzlü'nün tiyatrolarından olan biri olan *Ve Şeytanlar Yeryüzüne İndiler* oyununda görülebilmektedir. Oyun metninde Bir Kadın adındaki karakter, yazara memleketini sorar ve yazar da ona hiçbir yere ait olmadığını ifade eden bir cevap verir. İkisinin arasındaki şu diyalog bu konuda dikkat çekicidir:

“**Bir Kadın** – İyi dedin onu. Bu zamana kadar durmadığım bir hikâyedir bu. O zaman, sen nereden geldin? Nereye gidiyorsun?

Yazar - Onu hiç sorma. Nereden geldim, nereye gidiyorum? Bu çok zor bir soru. Ben bir garip yolcuym. Kendimi hep gurbette hissedirim. Nedenini bilmem?” (Hürmüzlü, 2010, s 52-53)

Toplumsal veya bireysel anlamda bir durumu tepki vermek yazarın tiyatrolarında protesto ve eylem teması etrafında işlenmektedir. Bu anlamda temanın amacı, Türkmen halkına mücadeleyi ve sahip oldukları hakları savunmayı olumlu bir şekilde göstermektir. Yazarın *Bir Yabancı* oyununda öne çıkan karakter olan Mehmet'i birkaç kişi protesto etmek ister çünkü o yabancısıdır. Aslında karakter olan Mehmet başına gelen eziyeti ve yabancılaşma hissini anlatmak ister fakat Grup ve I. konuşmacı onu her defasında duymamazlıktan gelmektedir:

“**I. Konuşmacı** – Bizler ki –ezilenler- haklarımızı geri almalıyız. Artık bizi sömüren bu kuvvetlere karşı elimiz bağlı kalamayız. Özgürlük için yaşasın milletimiz!

Grup - Özgürlük savaşı!

Mehmet - Yaşasın özgürlük savaşı!” (Hürmüzlü, 1990, s. 10)

Bir diğer oyunlardan olan *Tufan* da ise protesto ve eylem teması çok fazla işlenirse de metinlerde anlaşılır kısımlarda kendine yer bulmaktadır (Altormalı, 2020, s. 60). Buradaki sorgulama tam da bu temayı kapsamaktadır. Öyle ki sahnenin dinamiği, ihtiyarların konuşmaları, bağrıışmaları ve sorgulayıcı hareketleri ile yansıtılmaya çalışılmıştır:

“**II. İhtiyar** – Pişt, siz. Hey buraya bakın! Ortaya çıkın! Kimseye bunu yapamazsınız.

I. İhtiyar- Sinsi bakışlarınızı alın üstümüzden! Gülüşünüz alaycı olsun! Kendi benliğimizi kaybettik, doğru. Yine de bizi küçümsemeyin.

Türkmenlerin tarihte başına gelen eziyetler ve katliamlarda İsmet Hürmüzlü'nün tiyatro eserlerinde nasibini almıştır. Onun eserlerinde bu konuların yer alması aslında Kerkük tarihinin unutulmamasını istemesidir. Türkmenlere karşı bitmeyen bir eziyetler ve katliamlar silsilesi toplumsal bir mesaj olarak algılanabilir. Ondandır ki *Bir Yabancı* oyununda katliam temasına yer verilmiştir denebilir. Tiyatro oyunundaki katliam sahnesi çığlık ve silah sesleri ile başlamakta ve ardından gelen silahlı adamlar ellerindeki bildiriye okuyarak her yeri yağmalamaya ve öldürmeye karar vermişlerdir. Sahnenin sonunda ise sadece karakterlerden Mehmet ve Ayşe kurtulmuştur. Mehmet karakteri yapılan katliam sonucu cesetleri görünce dehşete kapılmış ve şu monolog ortaya çıkmıştır:

Mehmet - Neler oldu? Bana cevap verin! Sen aydın! Ya sen Selçuk! Beni hiçbiriniz duymuyor musunuz? Allah'ım Allah'ım! Ben niçin yaşıyorum! Öldürdüler hepsini öldürdüler. Bu ölen insanların hepsi suçsuz! Duymuyor musunuz beni yoksa? Kimse bu haksızlığı görmüyor mu?" (Hürmüzlü, 2010, s. 15)

1959 yılının 14-17 Temmuz 'un yaşanan acı –Kerkük- katliamı sırasında yazarda orada bulunmaktadır. Bu tema etrafında *Ve Şeytanlar Yeryüzüne İndiler* oyununda da tam bir katliam sahnesi olmasa da aile içinde yapılan konuşmalardan Kerkük halkının başına gelecek talihsiz olaylar okuyucuya da şöyle anlatılmıştır (Altormalı, 2020, s. 61):

İsmail – Şehir sus pus olmuş, kan ağlıyor. Halkımız hep zindanda. Ülke bir cezaevinden farksız. Öyle ki çıkan kararlarda söylenenler hep Türkmenleri sağ bırakmayacakları yönünde. Hiçbir sebep gösterilemeden herhangi bir savunma hakkı verilmeden öylece idam edileceklermiş. Bütün bu yaşananlar karşısında hayatta kalanların ise öz benliği –kimliği- değiştirilecekmiş." (Hürmüzlü, 2010, s. 15)

İsmet Hürmüzlü'nün yaşamı ve tiyatro eserlerini adadığı gerçek tek bir tanedir, o da Türkmenlerin milli kimliklerine ait maddi ve manevi değerleri kaybetmemeleridir. Fakat yaşanan bölge toprakları buna müsaade etmemiştir. Türkmenler ne kadar yaşadıkları toprakları koruyup kollamak isteseler de İngilizlerin ve Amerikalıların işgallerinden kurtulamamışlardır. 1920 yılında Telafer Türkmenleri, İngiliz işgaline karşı 'Kaçakaç' ayaklanmasını başlatmış; 1926'da paralı Libyalı askerler, Türkmenlere yönelik ilk kitlesel katliamı

gerçekleştirerek tarihe geçmiştir. Ayrıca, Kerkük Petrol Şirketi'ni kontrol eden İngilizler 1946 yılında, Türkmen işçilerin hak taleplerine karşı Gâvurbağı Katliamı'nı gerçekleştirerek Türkmenlerin millî kimliğine yönelik ciddi bir suç işlemişlerdir. (Altormalı, 2020, s. 63). Türkmen toplumu, bir şekilde bugünlere kadar gelmişse de bu yaşananlar geçmişten silinmeyen bir iz olarak var olmaya devam etmektedir. Türkmen deyince önce akıllarına millî kimlikleri gelen bu millet için İsmet Hürmüzlü, *Ve Şeytanlar Yeryüzüne İndiler* adlı oyununda o dönemdeki zulüm ve adaletsizliklere rağmen millî kimlik mücadelesi verildiğini anlatmıştır:

“**El- Sadr** – Sizler, Türkmen halkına bir casus muamelesi yaparak onlara karşı anlamadan dinlemeden infazda bulunuyorsunuz. Aksine Türkmenler ise sahip oldukları bu kara parçasının en asli ve eski milletlerindedir. Gelecekte bir gün hepinizin başına yıkılacak bu Irak ve sizler de kendine sığınacak bir delik arayacaksınız.

Hüseyin Kâmil - Türkmenlerden sana ne. Onları neden canhıraş bir şekilde savunuyorsun?

El-Sadr - Benim dinim haksızlığa uğrayan her kişi ve topluluğu korur. Hatta onlar için savaşmayı bile emreder. Türkmenlere karşı nasıl bir asimilasyon uyguladığınızı çok iyi biliyoruz.” (Hürmüzlü, 2010, s. 48)

Bir başka örnekte Türkmen bir ailenin millî kimliğinden ötürü babalarının öldürülmesidir. Diyalog da aile Türkmen olduğu için öldürüldüğü ifade edilmektedir:

“**Aydan** - Suçu vardı anneciğim. Suçu vardı.

Fatma - Suçu neydi kız Aydan?

Aydan - Babam Türkmen'dir. Bundan daha büyük suç ne olsun?” (Hürmüzlü, 2010, s. 17)

Bu tema etrafında *Bir Yabancı* oyundan örnek verilecek olursa Mehmet karakteri ön plana çıkmaktadır. Sahnedeki ortam mahkemedir. Mehmet, derdini yargıca duyurmak ister, Türkmen olduğunu milli kültürünü saklamadan ve ötekileştirilmeden yaşamak istediğini dile getirmektedir:

“**Sözcü** – Sayın yargıç lütfen görün bizi, bizim öyle gerçekleşmeyecek bir hayalimiz ve isteğimiz yok. Sadece çağın getirdiği anlayışa sığınarak kendi milli gerçeklerimizi gören gözler için anlatmak ve ortaya çıkarmak istiyoruz. Çünkü

önce insanız. Kültürümüz bizden çıkmadıkça onun için yaşamaya ve onu korumaya devam etmek istiyoruz.” (Hürmüzlü, 1990, s. 13)

Irak Türkmenlerinin yaşadığı coğrafyada töre kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Günümüzde da hâlâ bazı töreler devam etmektedir. İsmet Hürmüzlü ait olduğu toprakların gerçeğini reddetmemiştir. Çünkü Türkmenler, uğradıkları katliam ve eziyetlerle birlikte törelerine de daha farklı bir yerden yaklaşarak onların kaybolmaması için sahip çıkmışlardır. Ondandır ki durum yazarın tiyatro oyunlarına da yansiyarak özellikle *Vuslat* adlı eserinde ortaya konmuştur. *Vuslat* oyununda bahsi geçen töre kavramı Koro, Bir Erkek, Bir Kadın ve Kam arasında geçmektedir (Altormalı, 2020, s. 62). Bu sahnede, savaş veya çatışma nedeniyle kanaat önderlerinin öldürülmesi anlatılmakta; buna karşılık, Kam karakterinin, çaresizliğe düşen topluluklara umut ve destek sunarak, bu törenin asla sona ermeyeceğini vurguladığı ifade edilmektedir (Altormalı, 2020, s. 62):

“**Kam** - Bir millet kolay kolay tükenmez öyle. Yeniden geri alacağız yurdumuzu, görüyorum, yas tutmak olmaz. Silin gözyaşınızı beni dinleyin! Bu tutsaklık yarasını sarmak için hepinize iş düşüyor... Kurtuluş zor demeyin, kolaydır deyin. Okulumuz, atımız, kılıcımız yok diye ümitsizliğe kapılmayın, yeter ki töreyi yitirmeyin. Töre... Öz töremiz. Yağı, size öz düşüncelerini aşılama çalışacak. En büyük gücümüzün Tanrı olduğunu unuttunuz mu?” (Hürmüzlü, 1987, s. 48)

...

“**Kalabalık** - Ulu Tanrıya and ederim ki,

I. İhtiyar -Töremi,

Kalabalık -Töremi,

I. İhtiyar – İlimi...”

(Hürmüzlü, 1987, s. 53)

Kavuşma (Vuslat) adlı oyunda ise 13. Yüzyıldaki töre algısına yer verilmiştir. O yüzyıllardan beri Türkmenlerin hayatında var olduğu gerçeğini vurgulamak isteyen yazar, aynı zamanda Türkmenlerin köklü bir kültüre sahip olduklarını belirtmek istemiştir. Bahsedilen oyunda da töre kavramı tek bir sahnede varlık göstermektedir. Kavramın kendine has bir özelliği olan sorgulama durumu da vardır. Bu anlamda semanın töreye uygun olup olmadığı hakkında akıllardaki soru işareti yer verilmiştir:

“**Birinci** - Sema mı?

Sultan Veled - Evet Sema.

İkincisi - Bir bu eksikti.

Üçüncüsü - Bakalım daha neler göreceğiz!

Birincisi - Bu sema denilen şey bizim töremize aykırı değil mi?”
(Hürmüzlü, 2002, s. 23)

Buraya kadar İsmet Hürmüzlü'nün hayatı ve edebi ürünleri olan tiyatrolar üzerinden bir ortaya konmuş bireysel ve toplumsal temalar açıklanmaya ve örneklenmeye çalışılmıştır. Türkmen milletinin milli bir kimlik olması ve bu bağlamda ortaya çıkan kültürel unsurlar dâhilinde yaşanan her durum Hürmüzlü'nün tiyatrolarında kendine yer bulmuştur. Vatanını ve milletini seven biri olan yazar, Irak Türkmenlerinin yaşadığı acı tecrübeleri unutturmadan toplumda yankı bulmasına zemin hazırlamıştır. Göstermeye bağlı bir sanat olan tiyatronun, Türkmen halkının yaşadığı katliam ve eziyetleri tam anlamıyla aktarmasa da bir nebze olsun ortaya koyması çok değerli ve kıymetlidir. Bu bağlamda tiyatro sanatıyla İsmet Hürmüzlü'nün ortaya koyduğu eserler ve tiyatro ekipleri daha da anlamlı bir hale gelmektedir.

SONUÇ

Bu makalede İsmet Hürmüzlü'nün tiyatro eserleri, bireysel ve toplumsal temalar bağlamında ele alınmış; yazarın sanat anlayışının tarihsel ve toplumsal koşullarla doğrudan ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Hürmüzlü'nün tiyatrosu, bireysel duygulanımları toplumsal travmalarla iç içe geçirerek, seyirci ve okuyucuya yalnızca estetik bir deneyim değil, aynı zamanda tarihsel bir farkındalık sunmaktadır. Araştırma sonucunda, aşk ve yalnızlık gibi bireysel temaların dahi savaş, göç, baskı ve aidiyet sorunu gibi toplumsal gerçekliklerden bağımsız olarak ele alınmadığı görülmüştür. Yazar, bireysel acıları toplumsal bağlamdan koparmadan işlemiş; böylece Türkmen halkının yaşadığı kolektif yalnızlık ve travmayı sahneye taşımıştır. Savaş, vatan, millî kimlik, katliam ve töre gibi toplumsal temalar ise Hürmüzlü'nün tiyatrolarında belirgin bir ağırlığa sahiptir ve bu temalar aracılığıyla Irak Türkmenlerinin tarihsel mücadelesi dramatik bir anlatımla görünür kılınmıştır.

Sonuç olarak İsmet Hürmüzlü, tiyatroyu yalnızca sanatsal bir ifade alanı olarak değil; aynı zamanda Türkmen kimliğinin korunması, tarihsel hafızanın

canlı tutulması ve toplumsal direncin güçlendirilmesi amacıyla kullanan öncü bir tiyatro insanıdır. Onun eserleri, Irak Türkmen tiyatrosunun gelişiminde temel bir yapı taşı olmasının yanı sıra, Türk tiyatro tarihi içinde de toplumsal gerçekçi yaklaşımıyla önemli bir yer tutmaktadır. Bu yönüyle İsmet Hürmüzlü'nün tiyatroları, hem edebî hem de kültürel açıdan kalıcı ve değerli bir miras niteliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Altormalı, E. T. S. (2020). İsmet Hürmüzlü: hayatı, edebî kişiliği ve tiyatroları (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Hallak, F. (2009). *Kerkük'te Tiyatro Hareketi*. Kerkük: Türkmen Dili Yayınevi.
- Hürmüzlü, İ. (1987). *Tufan*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hürmüzlü, İ. (1990). *Bir Yabancı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hürmüzlü, İ. (2002). *Kavuşma (Vuslat)*. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Hürmüzlü, İ. (2010). *Ve Şeytanlar Yeryüzüne İndiler*. İstanbul: İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı).
- Küzeci, Ş. (2020). Irak'ta Türkmen Tiyatro Tarihi. *Türkmeneli Dergisi* (154)
- Saatçi, S. (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.